גאוגרפיה של המזרח התיכון

אוכלוסייה ויישובים במזרח התיכון-מאפיינים ותמורות

גאוגרפיה, קיץ תשע"ח, מס' 57381

9. אוכלוסייה

עיין באטלס ובמפה שלפניך המתארת את תפרוסת העמים והלשונות במזרח התיכון, וענה על הסעיפים א-ב.

תפרוסת עמים ולשונות במזרח התיכון

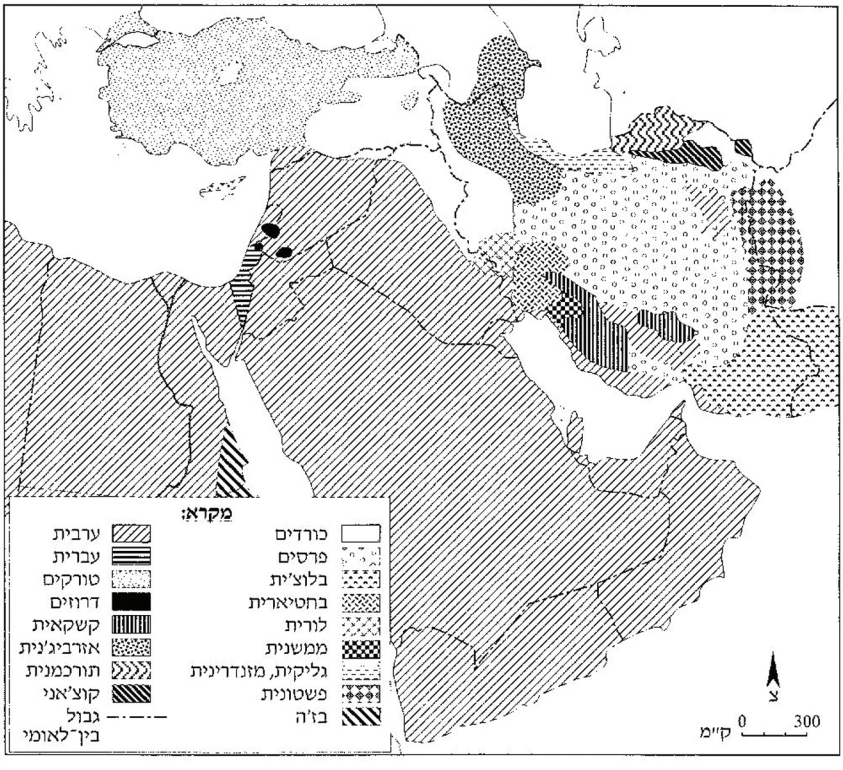

א. **(1)** ציין את השם של יחידת הנוף ה**עיקרית** שבה שוכנת האוכלוסייה הכורדית. (3 נקודות)

(2) ציין את השמות של ארבע המדינות שבהן שוכנת האוכלוסייה הכורדית. (3 נקודות)

ב. במשאל עם שהתקיים בחודש ספטמבר 2017 בקרב אוכלוסיית הכורדים באחת מן המדינות בחבל כורדיסטן, הצביעו כ- 90% מהם בעד כינון מדינה עצמאית לכורדים בחבל זה. הממשלות של המדינות בחבל כורדיסטן מתנגדות לכינון מדינה כורדית עצמאית בחבל זה בעיקר משום שאינן רוצות לוותר על היתרונות הגאוגרפיים שלו.

תאר שני יתרונות גאוגרפיים של חבל כורדיסטן. (8 נקודות)

/המשך בעמוד 2/

8. אוכלוסייה

א. לפניך רשימה של אזורים במזרח התיכון.

— מזרח כווית (מישור החוף של המפרץ הפרסי)

— דרום מערב תימן (רמת תימן)

— מערב מצרים (המדבר המערבי)

— מזרח ירדן

— עמק הפרת והחידקל

(1) מיין את האזורים שברשימה לשתי קבוצות: קבוצה אחת של אזורים שיש בהם **צפיפות אוכלוסייה גבוהה**, וקבוצה אחת של אזורים שיש בהם **צפיפות אוכלוסייה נמוכה**. (6 נקודות)

(2) מכל אחת מן הקבוצות בחר אזור אחד, והסבר סיבה אחת לצפיפות האוכלוסייה שיש בו (סך הכול — שתי סיבות). (6 נקודות)

ב. הצע שתי דרכים שבאמצעותן מדינה במזרח התיכון יכולה לפתח אזור שצפיפות האוכלוסייה בו נמוכה ולמשוך אליו תושבים. (10 נקודות)

/המשך בעמוד 3/

11. ערים

בתרשים שלפניך מוצג מבנה סכמטי של עיר במזרח התיכון.

א. **(1)** בחר בשני שימושי קרקע הנראים בתרשים. בנוגע לכל אחד מהם ציין גורם אחד שיש לו השפעה על מיקומו מבין הגורמים האלה: כלכלי, חברתי, ביטחוני, סביבתי.

(4 נקודות)

(2) הסבר את ההשפעה של כל אחד משני הגורמים שציינת. (6 נקודות)

תרשים: מבנה סכמטי של עיר במזרח התיכון

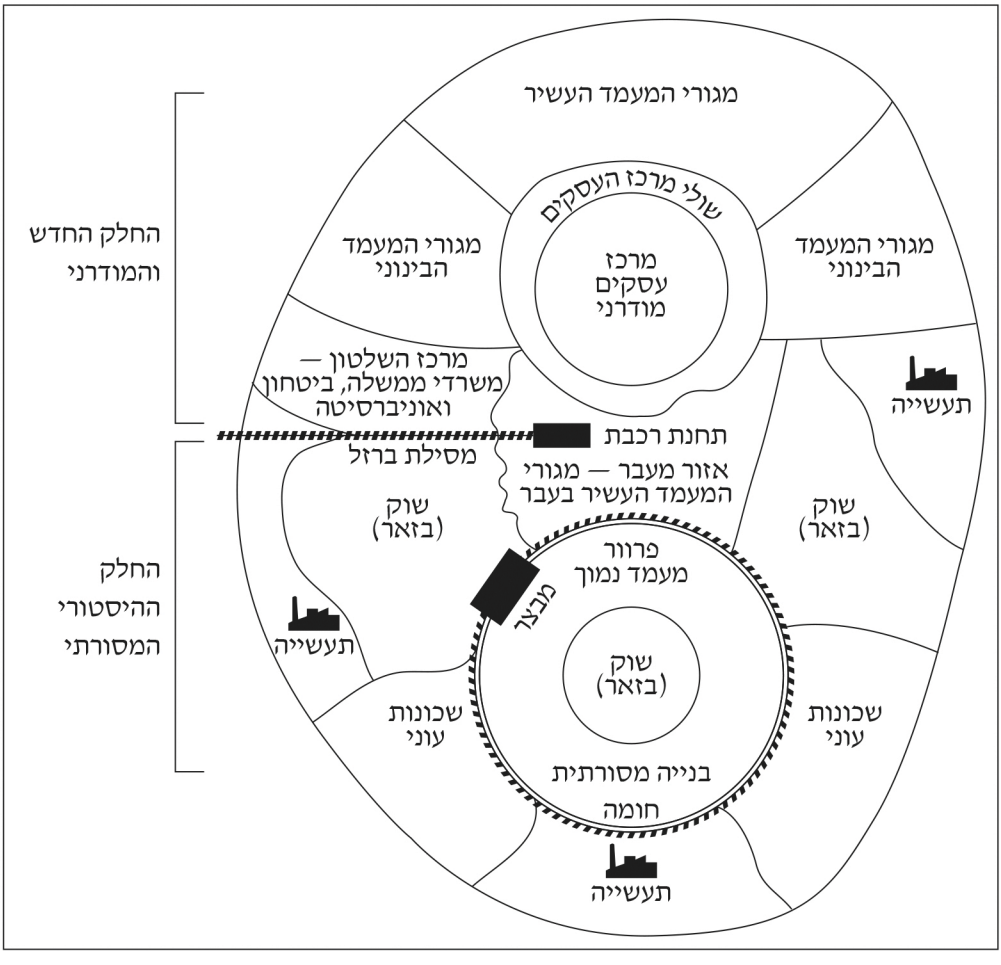

ב. באחדות מן הערים במזרח התיכון התפתח דגם עירוני המכונה "עיר־כפר".

הסבר מהו דגם עירוני זה, והצג שני גורמים להתפתחותו. (12 נקודות)

/המשך בעמוד 4/

12. מאמר — "עיור בעולם הערבי והמערכת הבינלאומית"

כותבת המאמר מחלקת את מדינות המזרח התיכון לחמש קבוצות על פי מצבן הפוליטי והכלכלי בסוף המאה ה־20.

הקבוצות:

— מדינות העולם הרביעי

— מדינות נאו־קולוניאליות

— מדינות העימות ואזורי העימות

— מדינות הנפט למחצה

— מדינות הנפט

א. בחר בשתי קבוצות מן הרשימה.

לפי המאמר, תאר שני מאפיינים של העיור בכל אחת מן הקבוצות (סך הכול — ארבעה מאפיינים).

בנוגע לכל קבוצה, ציין שם של מדינה אחת ששייכת אליה.

(14 נקודות)

ב. לפי המאמר, השינויים במחירי הנפט משפיעים על מדינות המזרח התיכון.

איזו קבוצה מחמש הקבוצות תושפע מירידת מחירי הנפט **יותר** מן הקבוצות האחרות, ואיזו קבוצה תושפע **פחות** מכולן? הסבר מדוע. (8 נקודות)

קישור למאמר: "עיור בעולם הערבי והמערכת הבינלאומית" מאת ג'נט אבו-לורוד.
בתוך: המזרח התיכון בפתח המאה ה-21 (עמ' 92-102).

http://school.kotar.cet.ac.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=103475239#94.0.6.default

/המשך בעמוד 5/

10. ערים

א. לפניך ארבעה זוגות של ערים במזרח התיכון:

— **הופוף (אל־הֶפוף)** בערב הסעודית — **כּירְכּוּך (כִּרְכּוּכ)** בעירק

— **בגדד** בעירק — **אַסְוַן (אַסְוַאן)** במצרים

— **איסכּנדרון** בטורקיה — **אנטליה** בטורקיה

— **איסמעילייה (אל אסמעילייה)** במצרים — **איסטנבול** בטורקיה

עיין באטלס. בחר בשני זוגות ערים, והסבר גורם מיקום אחד המשותף לשתי הערים בכל אחד מן הזוגות שבחרת (סך הכול — שני גורמי מיקום). (14 נקודות)

ב. ערים אחדות במזרח התיכון משגשגות בגלל חשיבותן הדתית.

ציין את השמות של שתיים מן הערים האלה, והסבר מהי החשיבות הדתית של כל אחת מהן.

(8 נקודות)

11. הכפר המצרי

א. לפניך רשימת מאפיינים של רבים מן הכפרים במצרים.

בחר בשניים מן המאפיינים שברשימה, וענה על שני התת־סעיפים.

רשימת המאפיינים:

— השטח החקלאי הממוצע של החקלאי קטֵן

— היעדר טכנולוגיה חקלאית

— המלחת קרקעות

— איכות ירודה של מים לשתייה

(1) הסבר את הגורם לכל אחד מן המאפיינים שבחרת. (7 נקודות)

(2) תאר את ההשפעה של כל אחד מן המאפיינים שבחרת על תושבי הכפר. (7 נקודות)

ב. בעשורים האחרונים יזמו מנהיגי מצרים רפורמות בכפרים בתחום החקלאות (רפורמות אגרריות), ועודדו יוזמות לפיתוח הכפרים.

תאר שתי תמורות שחלו במאפייני הכפר המצרי בעקבות הרפורמות והיוזמות האלה.

(8 נקודות)

/המשך בעמוד 6/

גאוגרפיה, חורף תשע"ו, מס' 573

9. עיור

א. במדינות המזרח התיכון מתרחש תהליך עיור מואץ.

הסבר שני גורמים לעיור המואץ, ותאר שני קשיים הנגרמים מתהליך זה. (12 נקודות)

ב. אנקרה היא עיר הבירה של טורקיה, ואיסטנבול היא מרכז כלכלי גדול בטורקיה.

עיין באטלס, ותאר יתרון שיש במיקום של כל אחת מהערים, והסבר כיצד יתרון זה מסייע לתפקוד של כל אחת מהן. (10 נקודות)

גאוגרפיה, קיץ תשע"ה, מס' 057203, 573

9. הגירה

א. בטבלה שלפניך מוצג מאזן ההגירה* במדינות אחדות במזרח התיכון בשנת 2014.

בחר מן הטבלה שלוש מדינות, והסבר את הגורם העיקרי שהביא למאזן ההגירה בכל אחת מהן.

(11 נקודות)

מאזן הגירה במדינות במזרח התיכון

(2014)

המדינה	**מאזן הגירה** (לאלף נפש)
קטאר	27.35
ירדן	17.22
טורקיה	0.46
מצרים	−0.19
סוריה	−113.51

(מתוך האתר www.cia.gov)

ב. הסבר מהי "הגירה סיבובית", וציין שני יתרונות שיש למדינות **המוצא** מהגירה זו.

(11 נקודות)

*מאזן הגירה — ההפרש בין מספר המהגרים הנכנסים למקום מסוים לבין מספר המהגרים היוצאים ממנו

/המשך בעמוד 7/

9. דמוגרפיה

א. קרא את הטענה שלפניך.

"המומנטום (הדמוגרפי) של האוכלוסיות מבטיח שהמדינות עם קצב גידול האוכלוסייה המהיר ביותר ימשיכו לגדול במשך עשרות שנים, אפילו אם שיעור הפריון בהן יֵרד."

(ל' סמית, **העולם בשנת 2050 — ארבעת הכוחות שיעצבו את עתידה של האנושות**, מטר, 2012, עמ' 255)

הסבר מדוע טענה זו נכונה במדינות המזרח התיכון. (8 נקודות)

ב. הסבר שלושה קשיים הנגרמים מגידול האוכלוסייה המהיר במזרח התיכון. (14 נקודות)

12. מאמר – "שינויים בשיעורי פריון האישה בעולם הערבי"

מחבר המאמר מחלק את המשתנים המשפיעים על פריון האישה בעולם הערבי למשתנים "קלָסיים" ולמשתנים אחרים.

א. ציין שניים מן המשתנים ה"קלסיים" שהוא מזכיר, ותאר את ההשפעה שלהם על פריון האישה. (12 נקודות)

ב. הסבר את ההשפעה של המורשת הקולוניאלית על שיעורי הפריון במדינות ה**מַגרֵב**, והסבר מדוע במדינות ה**מַשׂרֵק** ההשפעה של המורשת הקולוניאלית על שיעורי הפריון מועטה. (10 נקודות)

קישור למאמר: "שינויים בשיעורי פריון האישה בעולם הערבי - היבטים כלכליים ופוליטים" מאת יוסף קורבאז'. בתוך: המזרח התיכון בפתח המאה ה-21 (עמ' 39-53).

http://school.kotar.cet.ac.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=103475239#41.0.6.default

/המשך בעמוד 8/

10. דמוגרפיה

לפניך שלוש פירמידות גילים, המתארות את מבנה הגילים של האוכלוסייה בשנת 2013, בשלוש מדינות: קטר, לבנון וירדן.

עיין בפירמידות וענה על הסעיפים א-ב שאחריהן.

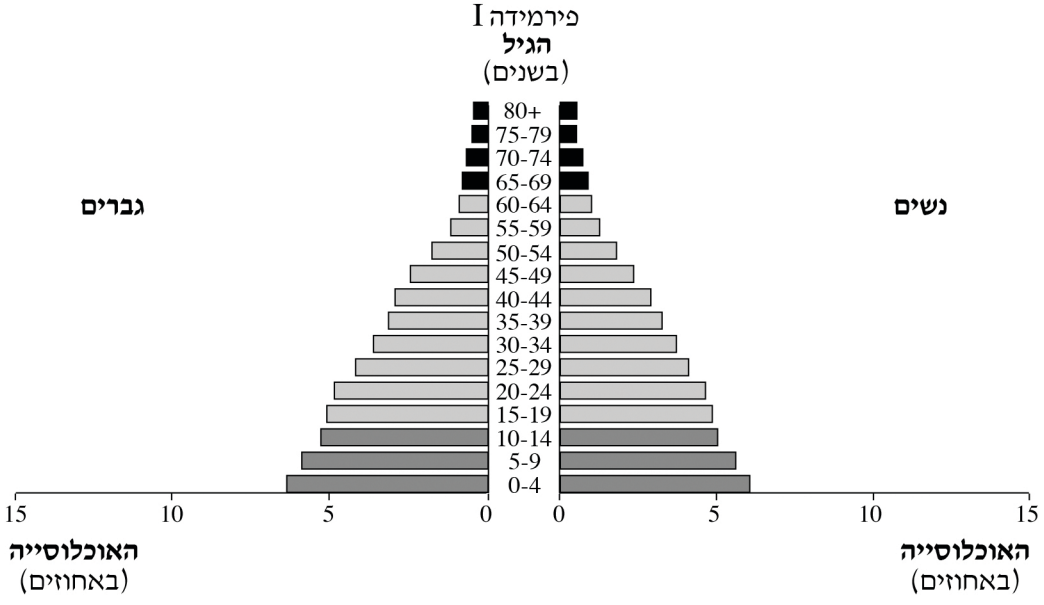

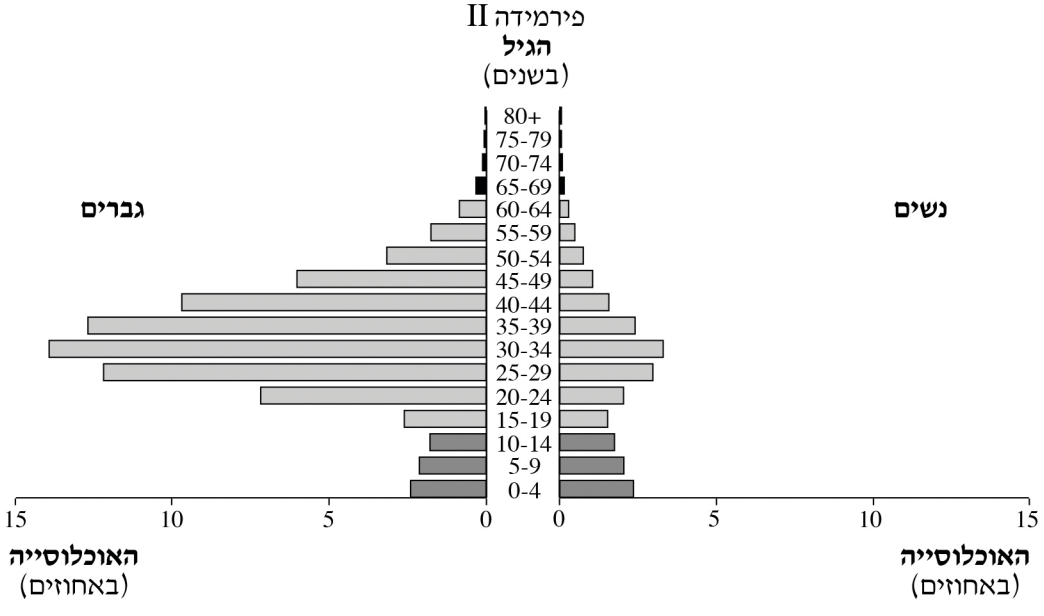

(שים לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

/המשך בעמוד 9/

פירמידה III

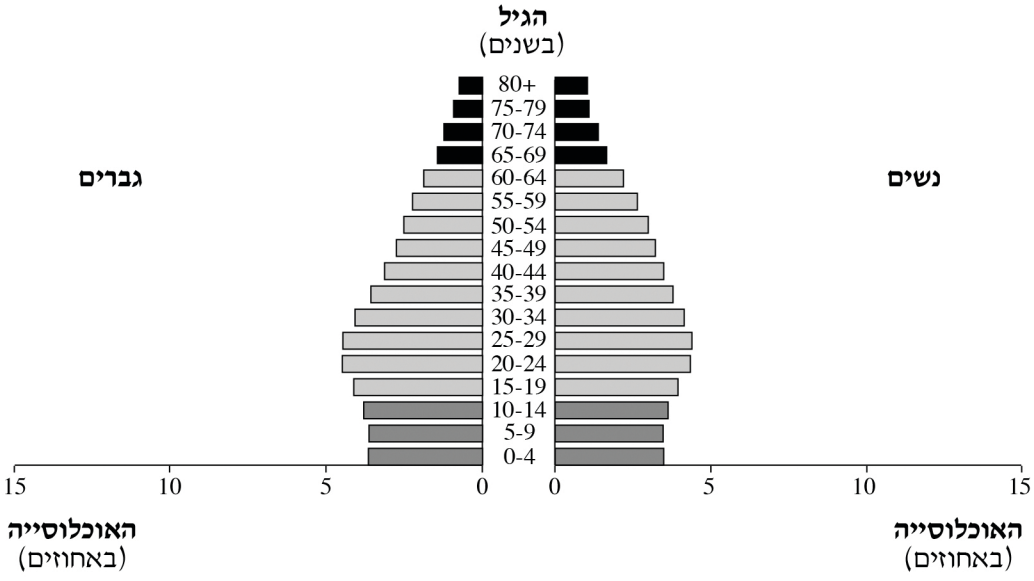

(מתוך האתר: www.census.gov)

א. קבע איזו מדינה מייצגת כל אחת מן הפירמידות: קטר, לבנון או ירדן. נמק את קביעותיך.
(15 נקודות)

ב. יש הטוענים כי מבנה הגילים המתואר בפירמידה I מטיל מעמסה כבדה במיוחד על המדינה שהוא מאפיין.
הסבר טענה זו. (7 נקודות)

/המשך בעמוד 10/

12. מאמר — "שינויים בשיעורי פריון האישה בעולם הערבי"

מחבר המאמר מחלק את המשתנים המשפיעים על הפריון של האישה בעולם הערבי למשתנים "קלסיים" ולמשתנים כלכליים, חברתיים ופוליטיים אחרים.

א. ציין שני משתנים "קלסיים", והסבר מה ההשפעה שלהם על הפריון של האישה.

(14 נקודות)

ב. בחר משתנה כלכלי אחד **או** משתנה חברתי־תרבותי אחד, והסבר את השפעתו על הפריון של האישה באחת מן המדינות בעולם הערבי. (8 נקודות)

קישור למאמר: "שינויים בשיעורי פריון האישה בעולם הערבי - היבטים כלכליים ופוליטים" מאת יוסף קורבאז'. בתוך: המזרח התיכון בפתח המאה ה-21 (עמ' 39-53).

http://school.kotar.cet.ac.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBook-ID=103475239#41.0.6.default

/המשך בעמוד 11/

8. אוכלוסייה

א. הסבר שלושה גורמים, פיזיים ו/או אנושיים, המשפיעים על תפרוסת האוכלוסייה במזרח התיכון. (12 נקודות)

ב. הדרוזים והכורדים הם קבוצות מיעוט במדינות במזרח התיכון.

עיין במפה שלפניך המתארת תפרוסת עמים, דתות ולשונות במזרח התיכון, וכן עיין במפות באטלס.

(1) ציין באיזו יחידת נוף ממוקמים ריכוזי הכורדים וריכוזי הדרוזים. (4 נקודות)

(2) הסבר את הקשר בין מיקום זה לבין העובדה שהכורדים והדרוזים הם קבוצות מיעוט. (6 נקודות)

תפרוסת עמים, דתות ולשונות במזרח התיכון

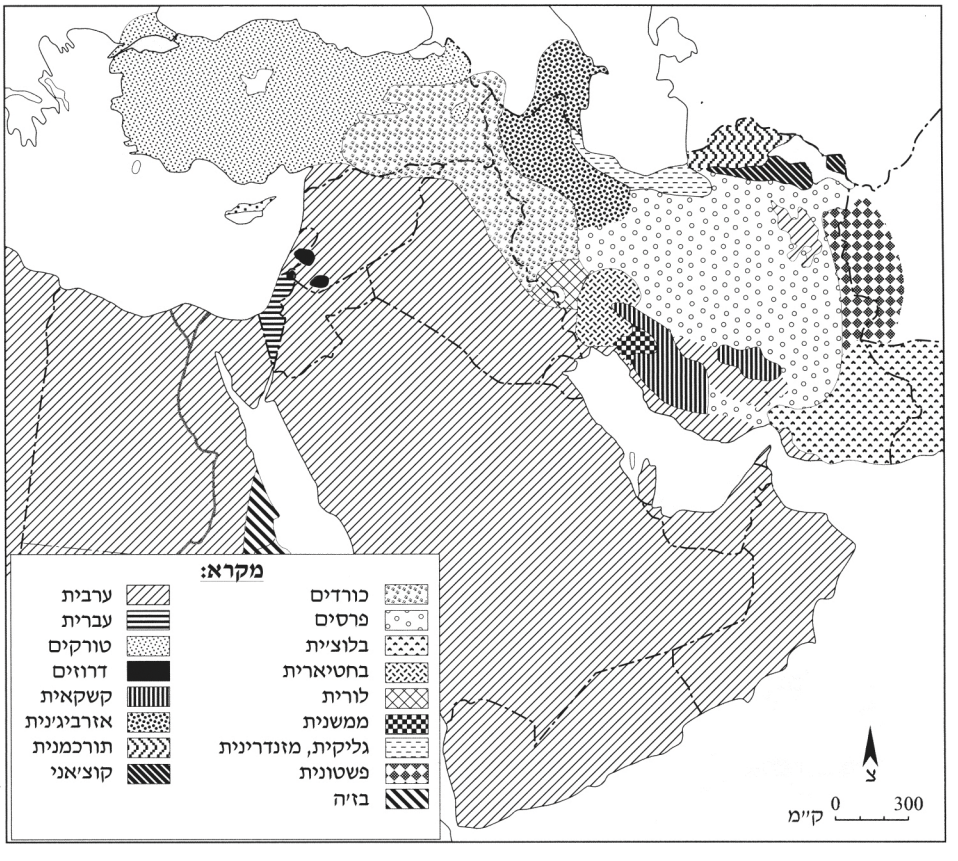

/המשך בעמוד 12/

גאוגרפיה, חורף תשע"ד, מס' 573

12. מאמר – "אוכלוסייה, הגירה ותעסוקה במדינות הנפט במפרץ"

א. תאר שני הבדלים בין תנועות ההגירה במזרח התיכון לבין תנועות ההגירה במערב אירופה, במחצית השנייה של המאה העשרים. (11 נקודות)

ב. במהלך שנות ה־ 80 של המאה העשרים החלו מדינות המפרץ הפרסי במדיניות של צמצום מספר המהגרים והגדלת מספר המקומיים בכוח העבודה.

על פי המאמר, הסבר שני גורמים לכך שהצלחת מדיניות זו הייתה חלקית בלבד.

(11 נקודות)

קישור למאמר: "אוכלוסייה, הגירה ותעסוקה במדינות הנפט במפרץ"
מאת און וינקלר. בתוך: המזרח התיכון בפתח המאה ה-21 (עמ' 65-76).

http://school.kotar.cet.ac.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=103475239#79.0.6.default

גאוגרפיה, קיץ תשע"ג, מס' 057203, 573

8. אוכלוסייה

א. במזרח התיכון יש אוכלוסייה מגוונת מאוד. הצג שני גורמים המסבירים מגוון זה.

(8 נקודות)

ב. הכורדים הם אחת מקבוצות האוכלוסייה במזרח התיכון. הם מתגוררים בהרי כורדיסטן, המשתרעים על פני מדינות אחדות.

(1) ציין את שמות המדינות שבהן נמצאים הרי כורדיסטן. (4 נקודות)

(2) ציין שני מאפיינים פיזיים של הרי כורדיסטן. הסבר יתרון אחד **או** חיסרון אחד שיש לכל אחד מהמאפיינים שציינת עבור תושבי האזור. (10 נקודות)

/המשך בעמוד 13/

גאוגרפיה, קיץ תשע"ג, מס' 057203, 573

12. מאמר — "נשים במזרח התיכון בפתח המאה ה־21 — תהליכי שינוי ואתגרים"

מחברת המאמר טוענת כי חל שינוי ניכר בחברה הפטריארכלית במזרח התיכון.

א. תאר שלושה תחומים שבהם שינוי זה בא לידי ביטוי במדינות המזרח התיכון.

(11 נקודות)

ב. הסבר שלושה גורמים שאִפשרו את השינוי. (11 נקודות)

קישור למאמר: "נשים במזרח התיכון בפתח המאה ה־21 - תהליכי שינוי ואתגרים" מאת אליזבת פרניה. בתוך: המזרח התיכון בפתח המאה ה-21 (עמ' 77-86).

http://school.kotar.cet.ac.il/KotarApp/Viewer.aspx?nBookID=103475239#66.9930.6.default

גאוגרפיה, חורף תשע"ג, מס' 573

8. ערים ועיור

א. בטבלה שלפניך מוצגים נתונים על אוכלוסיית הערים הגדולות בארבע מדינות במזרח התיכון.

אוכלוסיית הערים הגדולות במדינות במזרח התיכון

המדינה	העיר הגדולה ביותר במדינה* (במיליונים)	העיר השנייה בגודלה במדינה* (במיליונים)
מצרים	**קהיר** — 15.5	**אלכסנדריה** — 4.3
טורקיה	**איסטנבול** — 12.6	**אנקרה** — 4
אירן	**טהרן** — 13.4	**משהד** — 3
עירק	**בגדד** — 6.5	**מוסול** — 1.1

(* כולל המרחב המטרופוליני)

(מתוך האתר www.citymayors.com)

על פי הטבלה, מהו המדרג העירוני המשותף לארבע המדינות?

הסבר שני גורמים להיווצרות מדרג זה ברוב מדינות המזרח התיכון.

(10 נקודות)

ב. בחר בשתיים מבין הערים **איסטנבול, טהרן, בגדד**, והסבר שני יתרונות מיקום של כל אחת מהן (סך הכול — ארבעה יתרונות). (12 נקודות)

/המשך בעמוד 14/

11. ערים בלבנון

בטבלה שלפניך מוצגים נתונים על אוכלוסיית הערים הגדולות בלבנון.

עיין בטבלה, וענה על הסעיפים א-ג שאחריה.

אוכלוסיית הערים הגדולות בלבנון

(2014)

העיר	האוכלוסייה
ביירות	1,916,100
טריפולי	229,938
צידון	163,554
צור	135,204

(מתוך האתר worldpopulationreview.com)

א. קבע מהו סוג המדרג העירוני בלבנון, ונמק את קביעתך. (5 נקודות)

ב. עיין באטלס, תאר שני יתרונות שיש במיקום של ביירות, והסבר כיצד הם מסייעים להתפתחות של העיר. (10 נקודות)

ג. הערים טריפולי וצור שוכנות לחוף הים התיכון.

עיין באטלס, והסבר שני גורמים אפשריים להבדל בגודל האוכלוסייה בין שתי הערים.

(7 נקודות)

/המשך בעמוד 15/

גאוגרפיה, חורף תשע"ה, מס' 573

11. ירדן

א. ציין שני אירועים גאופוליטיים שהתרחשו במזרח התיכון מתום מלחמת העולם השנייה והשפיעו על הֶרכב האוכלוסייה בירדן.
תאר את ההשפעה של כל אחד מהם.
(12 נקודות)

ב. באוכלוסיית הבדווים בירדן הנוודות נעשתה תופעה שולית.
הסבר שני גורמים לכך. (10 נקודות)

גאוגרפיה, קיץ תשע"ד, מס' 057203, 573

11. ירדן

א. "ירדן היא עמאן, ועמאן היא ירדן".
— הסבר היגד זה לאור הנתונים המוצגים בטבלה שלפניך.
— תאר שלושה גורמים המשפיעים על גודל האוכלוסייה במטרופולין עמאן.
(16 נקודות)

האוכלוסייה בירדן ובמטרופולין עמאן
(2011)

האוכלוסייה בירדן	האוכלוסייה במטרופולין עמאן
6,500,000	2,524,000

(מתוך האתר: www.citymayors.com)

ב. תאר שני עקרונות של תכנון המרחב העירוני במטרופולין עמאן, שבגללם נהפכה עמאן למטרופולין מודרני. (6 נקודות)

/המשך בעמוד 16/

11. מצרים

בגרף שלפניך מוצגים נתונים על שיעור האוכלוסייה העירונית במצרים בשנים נבחרות.

האוכלוסייה העירונית במצרים

(2012-1950)

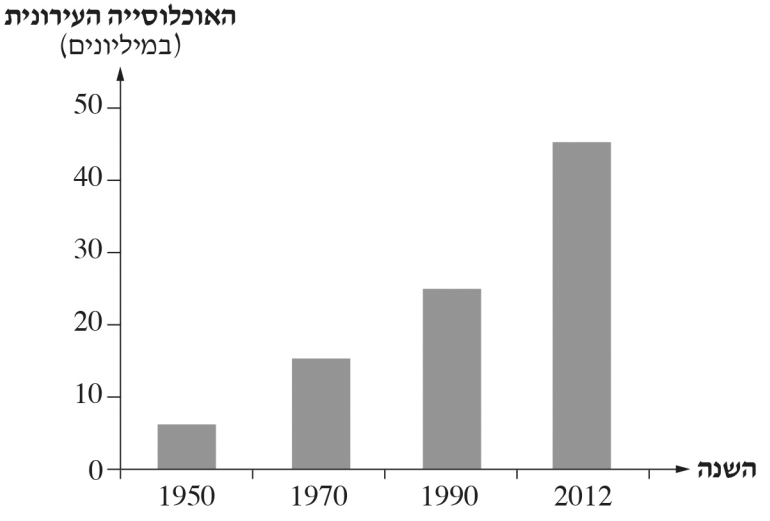

(מתוך האתר hdr.undp.org)

א. ציין את המגמה המסתמנת בגרף, והצג שני גורמים המסבירים מגמה זו. (10 נקודות)

ב. "גידולן של הערים [ריבוי האוכלוסייה] מעודד גידול נוסף שלהן".

(ארנון סופר, **גאוגרפיה של המזרח התיכון**, עמוד 278, עם עובד 2008)

הסבר מדוע גידול הערים **מעודד** גידול נוסף שלהן.

תאר דרך אחת להתמודדות עם גידול הערים במצרים.

(12 נקודות)

/המשך בעמוד 17/

11. מצרים

עיין במפה שבנספח ב ובמפות באטלס, וענה על שני הסעיפים א-ב.

א. תאר את התפרוסת של הערים החדשות במצרים, והסבר שתי סיבות להקמתן.

(11 נקודות)

ב. בערים החדשות מתגוררים כיום עשרות אלפי תושבים בלבד.

הסבר שלושה קשיים באכלוסן של הערים החדשות. (11 נקודות)
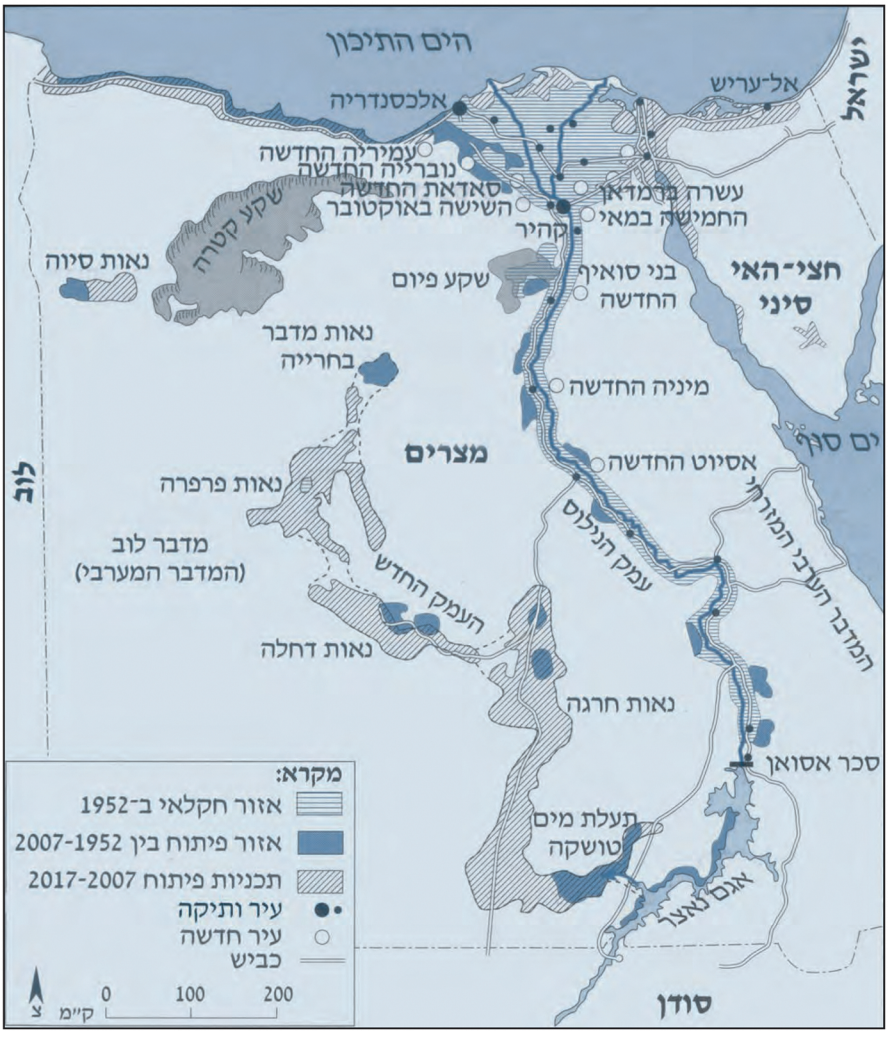
נספח ב: מצרים — ערים ואזורי פיתוח